

Наталія ГУБРІЙ

ВОЛОДИМИР СКЛЯРЕНКО – ХУДОЖНІЙ КЕРІВНИК ХАРКІВСЬКОГО ТА ЛЬВІВСЬКОГО ТЕАТРІВ ЮНОГО ГЛЯДАЧА ІМ. М. ГОРЬКОГО (1941–1947)

Володимир Скляренко

Творчість Володимира Михайловича Скляренка, одного із найталановитіших учнів Л. Курбаса, ще дотепер недостатньо вивчена. Частково висвітлюють постать режисера у своїх працях А. Горбенко [1], Р. Черкашин [2], Н. Єрмакова [3], Ю. Станішевський [4], М. Волков [5] та ін. Однак, поза увагою дослідників залишився один із найдраматичніших періодів його діяльності на чолі Харківського театру юного глядача під час евакуації (1941–1944) та Львівського театру юного глядача (1944–1947).

Свої перші кроки як режисер-постановник В. Скляренко зробив у театрі “Березіль”. Саме тут молодий режисер у співавторстві з іншими режисерами створив такі резонансні вистави як “Алло, на хвилі 477!” (1929) та “Чотири Чемберлени” (1931), вирішені у новому для українського театру жанрі ревію, що в подальшому відобразилося на режисерському стилі митця. Одноосібно поставив, зокрема, “Невідомих солдатів” Л. Первомайського (1932), “Хазяїна” (1932) й “Мартина Борулю” (1934) І. Карпенка-Карого та ін.

Визначальною як для В. Скляренка, так і для всього “Березолі” була вистава “Хазяїн” за п’єсою І. Карпенка-Карого, яка з’явилася в найтяжчі для колективу театру і його керівника часи, і стала, за визначенням Р. Черкашина, “сенсацією”. На його ж думку “...Володимир Скляренко виставою цією довів свою самостійність, успішно склав іспит на режисерську

зрілість” [6]. В. Скляренко продемонстрував у повному обсязі володіння необхідними компонентами режисерської школи О. Курбаса: вміння концептуально, образно-метафорично мислити і відповідно вирішувати сценічний простір; вміння працювати з акторами і гармонійно поєднувати всі складові вистави. Подивившись виставу на генеральній репетиції, Л. Курбас “схвалив її без жодних зауважень” [7]. “Хазяїн” став приводом для гучного театрального диспуту, на якому під час дискусій В. Скляренко достойно сприймав шквал різноманітної критики. Так, режисер потрапив у епіцентр театрального руху міста, і це стало однією з підстав його призначення на посаду художнього керівника Харківського ТЮГу 1935 р.

На початку 30-х рр. ХХ ст. Харківський театр юного глядача ім. М. Горького (Перший український театр для дітей та юнацтва до 1933 р.) перебував у стані творчої кризи. “Основна біда харківського державного дитячого театру – це часта зміна художнього керівництва. Як тільки новий сезон, – нові й керівники. Бути за режисера в дитячому театрі брався кожен, кому тільки не ліньки, часто не маючи жодних для цього даних. І це, звичайно, не могло не позначитися й на самому художньому обличчі театру”, – писала з цього приводу газета “Харківський пролетар” 13 квітня 1931 р. [8].

Під керівництвом В. Скляренка Харківський театр юного глядача у другій половині 1930-х рр. став

одним із найпопулярніших колективів у місті. У репертуарі театру поряд з п'єсами для дітей йшли твори світової і вітчизняної класики: “Скупий” Ж.-Б. Мольєра і “Наталка Полтавка” І. Котляревського, а також казки – “Снігова королева” Є. Шварца, “Івасик-Телесик”, “Чарівна флейта”, “Коза-дереза” М. Лисенка. Навколо ТЮГу групувались найвідоміші представники творчої інтелігенції Харкова – художники, композитори, зокрема А. Штогаренко, Д. Клебанов, М. Фоменко, І. Вимер, Г. Нестеровська, Д. Овчаренко та ін. Однак, успішну діяльність колективу перервала 1941 р. Друга світова війна.

Харківський ТЮГ на чолі з мистецьким керівником театру В. Складенком і директором Й. Рубашкіним, як і більшість театральних колективів, змушений був евакуюватися. Як свідчать архівні документи, театр під час евакуації працював у різних місцях: від листопада 1941 р. до березня 1942 – в Узбекистані, колгосп “Красный”; від квітня до листопада 1942 – в м. Павлодар (Північний Казахстан); від листопада 1942 до травня 1943 – у м. Славгород (Алтайський край); від травня 1943 до грудня 1944 – у м. Новокузнецьк (тодішній Сталінськ) на Кузбасі [9].

Репертуар періоду евакуації театру частково складала популярні вистави харківського періоду, серед яких – “Наталка Полтавка” І. Котляревського, “Назар Стодола” Т. Шевченка, “Десант” В. Суходольського та ін. За чотири роки евакуації ТЮГ створив дванад-

цять нових постанов, до числа яких увійшли “Безталанна” І. Карпенка-Карого, “Російські люди” К. Симонова, “День живих” О. Бурштейн та ін. Відчуваючи потребу воєнного часу, колектив театру регулярно організовував концертні бригади для виступу на підприємствах, у школах, колгоспах, госпіталях. Також виїздили і творчі бригади зі спектаклями до навко-

Є. Ратинська, А. Альтигулер у виставі “Скупий” Ж.-Б. Мольєра. Режисер – Володимир Складенко, художник – Борис Косарев. Харківський театр юного глядача, 1938 р. Світлина з архіву Першого академічного українського театру для дітей та юнацтва. Внизу – сцена з вистави “Скупий” Ж.-Б. Мольєра.

лишніх міст і селищ. Однак, відгуків на ці вистави не знайдено.

Останній, 1944 р., в евакуації театр працював у Сталінську, за дещо сприятливіших для творчості умов. Було поновлено декораційне оформлення майже до всіх вистав довоєнного харківського репертуару, підготовлено нові прем'єри, серед яких "Навала" Л. Леонова (художник Ф. Нірод), "Зикови" М. Горького та ін. За неповний рік роботи театр показав 267 вистав – їх подивилися понад 164 тис. глядачів [10]. Створений власний джаз-оркестр додав ще більшої популярності виставам.

У Сталінську перебував тоді Запорізький державний український драматичний театр ім. М. Заньковецької. Зі спогадів тодішнього художника цього театру Ф. Нірода стає відомо, що обидва колективи працювали поряд в останній період евакуації. Ф. Нірод надає перевагу Харківського ТЮГу: "Розпочався перелом у війні. Поряд з'явився цікавий театр – Харківський ТЮГ – з явно більш прогресивною режисурою, так і в цілому більш культурний. Відчувалась школа Курбаса, нехай не у всьому, але все ж таки" [переклад наш. – Н. Г.] [11]. Характеристика стосувалась, насамперед, режисури В. Скляренка.

Попри всі труднощі, які виникали на шляху колективу протягом роботи в евакуації, цей етап був позначений організаційною стабільністю і послідовною творчою працею.

Згідно з постановами РНК УРСР і ЦК КП(б)У, Харківський ТЮГ був реєстрований у 1944 р. до Львова. Одночасно з ТЮГОм був стаціонований у Львові і згаданий вище драматичний театр ім. М. Заньковецької. Таке рішення було продиктовано владою політикою у зв'язку з приєднанням західноукраїнських земель до території Радянської України та початком насадження там комуністичної ідеології.

ТЮГ, прибувши до Львова, потрапив у нове для нього мистецьке середовище, яке різнилось від ситуації в східних регіонах міцними культурними традиціями та могутнім духом національної ідеї. Львів відігравав провідну роль у формуванні загальноукраїнського мистецького процесу, очоливши рух за утвердження національної свідомості, обстоювання національних рис мистецтва. Порівнюючи умови формування мистецтва на західних і східних теренах, дослідники зазначають: "Якщо на землях підрадянської України, як і на всіх обшарах СРСР, утверджувалось мистецтво, характерне нівелицією його національної складової та узасаднення на соціалістичному методі, то на західноукраїнських землях, що до кінця 30-х – поч. 40-х рр. ХХ століття належали до європейського культурного кола, установлювалися загальноєвропейські художні традиції, принципи плюралістичності, співіснування в культурі різних

художніх систем, моделей, стилів, а зрештою – формувалися українські художні традиції як складова європейського культурного простору" [12].

Спираючись на архівні матеріали Львівського обласного державного архіву, ми з'ясували, що в трупі тепер уже Львівського театру юного глядача ім. М. Горького станом на 1946 р. разом із працівниками художнього та адміністративного цехів працювали 269 осіб. До складу художньо-керівного апарату театру входили: художній керівник, режисер, помічник режисера, режисер-асистент (2), головний художник та художник, завідувач музичної частини, диригент, концертмейстер-хормейстер, завідувач хореографічної частини, балетмейстер, суфлер, зав. літературної частини, зав. педагогічної частини, педагог (2), зав. трупи. Серед 62 акторів першої категорії названо – 31 особу, другої – 18, третьої – 13 осіб. Крім цього, був ще й допоміжний акторський персонал (42 особи). Театр утримував оркестр, що складався з 22 осіб, хор (12 осіб), а також невеличкий балет (4 артисти). Працювали також цехи, які забезпечували технічну частину підготовки вистав (декоративний – 6 осіб, машинно-декоративний – 14, меблево-реквізиторський – 7, костюмерний – 7, перукарський – 4, електроцех – 7, механічний – 3) [13].

До акторського колективу театру, у складі якого були Н. Титаренко, М. Коган, М. Борисенко, О. Давиденко, О. Янчук, К. Овчинникова, С. Яковлів та ін., приєднуються відомі львівські актори – Я. Геляс та С. Стадниківна. Отож, В. Скляренко мав у своєму підпорядкуванні великий і перспективний колектив. І сьогодні далеко не кожен драматичний театр має такий творчий і технічний персонал.

Свою творчу діяльність у Львові театр починає з героїко-романтичної вистави за п'єсою Ю. Костюка "Тарас Шевченко". Відкриття театру цим спектаклем не випадкове, бо обумовлювалось підготовкою до 130-річчя від дня народження Т. Шевченка.

Ю. Костюк задумував цей твір як драматичну трилогію, епіграфом до якої стали слова самого Т. Шевченка: "Історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини" [14]. Але, оскільки п'єса була ще не завершена, В. Скляренко взяв у роботу лише другу її частину, яка, за словами рецензента В. Конвісара, "охоплює події від 1845 року до повернення Шевченка на Україну після десятирічного перебування в солдатах зі "суворою заборорою писати і малювати". Час, сповнений великими драматичними конфліктами, як в житті самого Шевченка, так і в житті українського народу і поневоленої України в цілому" [15]. Звісно, ця п'єса була позначена відвертою тенденційністю, як і вимагав цього час. Т. Шевченка автор зображував великим другом російського народу, революціонером-демократом на протигагу П. Кулішу, якому, на

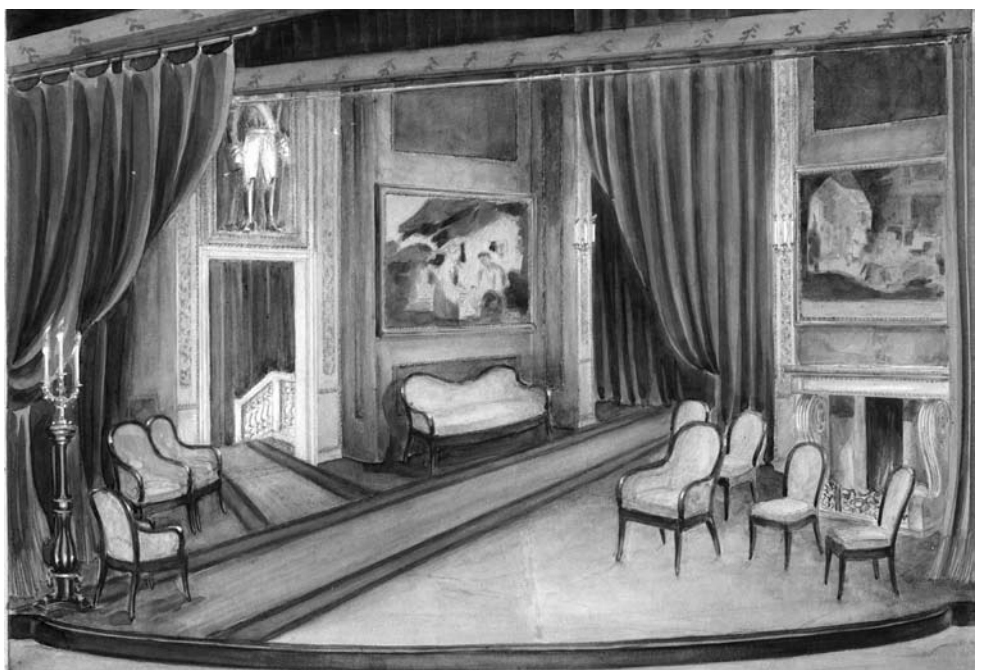
думку радянських ідеологів, були притаманні риси “буржуазного націоналіста”. Звичайно, режисер змушений був іти на певні компроміси. Він прагнув створити монументальний образ поета – справді живої людини. Режисер висловлювався категорично також проти трактування образу Шевченка як “дядька в кожусі”: “Ми сприймаємо образ Шевченка і прагнемо відтворити його на сцені як європейськи освіченого поета і художника, мислителя, революціонера-демократа, одного з найпередовіших людей тодішньої Росії. Нам хотілося створити виставу емоційно напружену, героїко-романтичного звучання”, – писав він [16].

Режисерський задум давав напрямок у роботі і художникові Ю. Стефанчуку, і композитору А. Штогаренкові, і всьому акторському колективу. Художник вистави повністю відмовився від деталізації побуту, погоджуючись із обраним героїко-романтичним стилем. Уся вистава відбувалася на похилій площині. В оформленні основною ідеєю було відтворення на сцені живопису Т. Шевченка. За словами художника, “в ряді картин постановки мною зроблені копії з малюнків Шевченка (I і II акти) та перевтілення його пейзажних рисунків і офортів у самих декораціях (напр., картини арешту, заслання)” [17].

Маючи досвід роботи в “Березолі”, а також здійснені постановки в музичних театрах, В. Склярєнко з особливим пієтетом ставився до музичного оформлення. Режисер розглядав у цій виставі музику не лише як додатковий засіб для підкреслення чи виявлення певного настрою персонажів, а як, насамперед, вагомий сюжетний компонент. Композитор А. Штогаренко, який працював над створенням музики до “Тараса Шевченка”, так характеризує високий професіоналізм режисера: “Мене завжди приваблювала у цій роботі смілива яскрава творча думка його художнього керівництва. Режисер Володимир Склярєнко надає великого значення музиці як важливому компоненту цілої вистави. Він, на мою думку, є одним із своєрідних, цікавих

Олександр Янчуков – Тарас Шевченко у виставі “Тарас Шевченко” Ю. Костюка. Режисер – Володимир Склярєнко, художник – Юрій Стефанчук. Львівський театр юного глядача ім. М. Горького, 1945 р. З архіву Першого академічного українського театру для дітей та юнацтва.

Юрій Стефанчук. Ескіз до вистави “Тарас Шевченко” Ю. Костюка. Режисер – Володимир Склярєнко. Львівський театр юного глядача ім. М. Горького, 1945 р. З архіву Ю. Стефанчука (зберігається на кафедрі театрознавства та акторської майстерності ЛНУ ім. І. Франка).

режисерів на Україні, який по-справжньому розуміє завдання театральної музики” [19].

Роль Тараса Шевченка виконував актор О. Янчуков. У його трактуванні поет вражав глядачів силою своїх переконань, громадянською позицією, на чому наголошує критика: “Артист О. Янчуков з великою майстерністю відтворює образ поета-борця, що не схиляється перед злом, поета, який тісно з’єднаний зі своїм народом і не йде ні на які поступки кріпосникам-поміщикам, ні на будь-які компроміси з самодержавством” [20]. Особливе звучання мала сцена, в якій хворий Шевченко спілкується зі старим другом А. Козачковським (актор С. Ласько). Тут О. Янчуков за допомогою інтонаційних нюансів підкреслював мужність Т. Шевченка: “І в стриманості, з якою сказані слова, відчуваєш не слабкість духу, а силу, що її не можуть збороти ніякі тортури, бо сила та є сам народ” [21]. О. Янчуков, скориставшись режисерськими вказівками, трактував Шевченка “як найпередовішу і найосвіченішу у свій час людину” [22].

Над іншими ролями працював цілий ряд талановитих акторів: А. Андрієнко (Панько Куліш), М. Коган (генерал-лейтенант Дубельт), Д. Костенко (кріпак Андрій Обеременко), Н. Титаренко (Оксана), С. Стадниківна (Мар’янка) та ін. Критик В. Конвісар наголошував на ансамблевості як провідній рисі в колективі театру: “Кожний виконавець на своєму місці, відчуваєш прекрасну злагодженість гри, скрізь вона йде на високому художньому рівні. Це заслуга режисера-постановника, художнього керівника театру заслуженого артиста УРСР В. М. Складенка” [23].

Вистава “Тарас Шевченко” була сприйнята як знаменна культурна подія для всього міста, власне, як і переїзд до Львова Харківського ТЮГу: “Вже перша прем’єра театру у Львові свідчить, що наше місто одержало від радянської влади першокласний театр” [24]. Про те, якого великого значення надавала влада відкриттю театру виставою “Тарас Шевченко”, свідчить персональне вітання заступника голови Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР С. Ткаченка. Для нас же дуже важливим є те, що Львів, місто високої театральної культури, з першої ж вистави відзначив наявність у театру власного мистецького обличчя, своєрідного художнього стилю, високої виконавської культури.

Переїзд до Львова Харківського театру юного глядача збігся з відкриттям його 25-го ювілейного сезону. У зв’язку з цим працівники театру були відзначені нагородами та почесними званнями. Звання заслуженого, а потім народного артиста УРСР присвоїли В. Складенкові; заслуженого діяча мистецтв УРСР – Б. Косареву (головному художнику театру); заслуженого артиста УРСР – А. Бурштейн, І. Вимеру, Г. Галицькій-Крижанівській, О. Давиденку,

М. Когану, Є. Ратинській, Н. Титаренко, О. Янчукову та ін [25].

Відсутність постійного театрального приміщення заважала колективу ТЮГу ознайомити львівських глядачів зі своїм репертуаром. Завдяки інформаційним повідомленням газети “Вільна Україна” можна встановити, що після травневої прем’єри “Тарас Шевченко” 1945 р. в червні того ж року ТЮГ здійснив ще одну постанову. Прем’єра “Пошились у дурні” М. Кропивницького (режисер – В. Складенко) відбулася в приміщенні театру ім. М. Заньковецької. Вистава зацікавила громадськість міста сміливим режисерським рішенням добре відомого тут класичного твору. Можна припустити, що В. Складенко бачив у МОБі постанову цієї п’єси у режисурі Ф. Лопатинського, який використав прийоми так званої “циркзації”.

В. Складенко також категорично відмовляється від трактування п’єси М. Кропивницького у традиційному етнографічно-побутовому стилі. Рецензент вистави М. Пархоменко наголошує на цьому моменті: “Вистава позбавлена натуралістичних побутових рис як в декораціях, режисерських мізансценах, так, за окремими виключеннями, і в самій грі акторів” [26]. Проте, критика не в усьому сприймає режисерське рішення: “Є, однак, в постановці й елементи зайвої “театралізації” [27]. Насамперед, таке висловлювання стосувалось акторського виконання. Так, хитро-сплетену роль наймита Антона виконував О. Янчуков, який, за словами того ж М. Пархоменка, свого персонажа “з боку зовнішнього намагається подати не стільки в театральному, скільки в “балетно-акробатичному” плані” [28].

Нове прочитання класики привернуло ще більше уваги зацікавленої львівської аудиторії, тому відкриття нового театрального сезону ТЮГу очікували і дорослі, і діти. Адже репертуар театру передбачав як ранкові, так і вечірні вистави, розраховані на глядачів різних вікових категорій.

З початком нового театрального сезону 1945–1946 рр. для театру в минулому залишаються проблеми з приміщенням, бо ТЮГ, як свідчать архівні документи, остаточно стаціонарується у Львові за адресою: вул. Горького, №11. Нове приміщення відповідало потребам колективу та налічувало 476 місць у залі. У цьому ж документі зазначається повна назва театру – “Театр юного глядача ім. Горького” [32].

Офіційне відкриття театру відбулось 19 жовтня 1945 р. виставою “Тарас Шевченко”. Про це повідомляла інформація в газеті “Вільна Україна”: “Цей сезон є ювілейним. Театр в поточному році відзначає 25-річчя свого існування. Вистава “Тарас Шевченко” пройшла з успіхом. Львів’яни тепло вітали колектив театру. Театр ім. Горького має тепер власне приміщення. За ним закріплено будинок, в якому пра-

Сцени з вистави “Безталанна” І. Карпенка-Карого. Режисер – Володимир Скляренко, художник – Борис Косарев. Львівський театр юного глядача ім. М. Горького, 1946 р. Світлини вміщені у газеті “Вільна Україна” від 23 березня 1946 р. разом з рецензією Володимира Конвісара.

цював раніше польський театр, що недавно виїхав до Польщі” [33].

В. Скляренко як художній керівник театру в репертуарній політиці прагнув виявити всі потенційні можливості колективу. В одному зі своїх інтерв’ю він ділиться планами на театральний сезон 1945–1946 рр. В кінці жовтня 1945 р. для молодших школярів мали показати прем’єру казки М. Габбе “Кришталевий черевичок”. Крім цього, в інтерв’ю повідомлялось: “В цьому сезоні колектив також працюватиме над казкою-оперою видатного українського композитора Лисенка – “Зима-весна”, над казкою Шияна – “Котигорошко” та іншими” [34]. Із творів української, російської та західноєвропейської класики в репертуарі передбачались “Пошилися у дурні” М. Кропивницького, “Безталанна” І. Карпенка-Карого, “Зикови” М. Горького, “Лікар з примусу” Ж.-Б. Мольєра та ін. Однією з програмних постанов була “Загибель ескадри” О. Корнійчука. Потрібно зазначити, що В. Скляренко і у Львові продовжував співпрацю з сучасними письменниками: “Зараз наш театр працює разом з письменниками над створенням вистави про сучасну молодь, її участь у Великій Вітчизняній війні, а також над інсценівкою твору Макаренка “Педагогічна поема”. У найближчий час наш театр покаже юному глядачеві виставу, яка відбиває боротьбу українського народу з німецькими загарбниками – “Навалу” Леонова. [...] Театр також продовжує роботу з драматургом Костюком над першою частиною трилогії, а саме: “Дитинство великого поета”. Разом з цим, ми переробляємо для нашого

театру п’єсу драматурга Плоткіна “Моя Одеса”, в якій показано місто-герой, його стійку і мужню оборону” [35]. Уточнимо, що деякі перераховані вистави художній керівник лише відновлював. Йдеться про “Педагогічну поему” Макаренка, яка була поставлена ще в харківський період; про “Безталанну” І. Карпенка-Карого та “Навалу” Л. Леонова, що йшли на сцені ТЮГу в період евакуації.

Особливе значення для сезону 1945–1946 рр. мала відновлена у березні постава “Безталанної” І. Карпенка-Карого в режисурі В. Скляренка. Режисер, виявляючи неабияке зацікавлення класичним літературним матеріалом, не вперше звертався до драматургії І. Карпенка-Карого. Вистава була вирішена в побутово-психологічному ключі, насичена фольклорними мотивами з прекрасним акторським ансамблем. Виконавцями головних ролей у “Безталанній” були: Н. Титаренко (Софія), О. Давиденко (Гнат), Н. Самойлова (Варка), Г. Галицька-Крижанівська (Ганна, мати Гната), М. Коган (батько Софії) та ін. Як зазначав рецензент В. Конвісар, “актори зуміли створити яскраві образи, глибоко розкрити характери персонажів, їх індивідуальні риси” [36].

До 9-го травня 1946 р. колектив театру підготував нову прем’єру – “Таємничий вогник” молодого драматурга М. Чуковського (режисер – М. Єрецький). Критика високо оцінила звернення театру до сучасної драматургії. Зокрема, рецензент З. Каменкович підкреслювала: “Заслуга театру імені М. Горького, під художнім керівництвом заслуженого діяча мистецтв

УРСР В. М. Скляренка, перш за все в тому, що він сміливо береться ставити п'єси молодих драматургів, допомагає яскравим сценічним почерком шліфувати драматургічний твір, виявляючи в кожній своїй новій роботі високий художній смак” [37].

У сезоні 1945–1946 рр. Театр ім. М. Горького під керівництвом В. Скляренка здобув визнання львів'ян. Колектив показав львівським глядачам шість вистав, серед яких чотири – за творами сучасних письменників. Окрасою ювілейного сезону театру стали постанови В. Скляренка за творами української драматургії – “Пошились у дурні” та “Безталанна”. Завдяки саме такому різножанровому репертуару акторський колектив театру зумів продемонструвати багатогранність виконавських можливостей. Звісно, театр не міг уникнути політичної кон'юнктури, про що свідчить тематика і рівень сучасних п'єс. Проте високий мистецький рівень більшості вистав забезпечив театру особливе місце серед театральних колективів Львова, допоміг здобути багато прихильників.

Особливістю цього сезону було й те, що В. Скляренко, дбаючи про поповнення трупі молодими акторами, засновує театральну студію, яка, за свідченням архівних матеріалів, містилася у Львові за адресою вул. Галицька, №21 [38]. Згідно зі штатним розписом витрат театральної студії, стає відомо, що студія працювала протягом 1945–1948 рр., тобто, переважно в період, коли посаду художнього керівника обіймав В. Скляренко. Очевидно, митець у вихованні акторів використовував методологічні засади Л. Курбаса: скажімо, у переліку предметів був цілий ряд теоретичних дисциплін, спрямованих на підвищення інтелектуального розвитку актора. Студія працювала ефективно та інтенсивно, про що свідчать підготовані нею вистави, які показували глядачам: “Кришталевий черевичок” (35 спектаклів), “12 місяців” (80 спектаклів), “Пісня про Свічку” (40), “Пошились у дурні” (70), “Навала” (50), “Юність батьків” (35) [39].

26 жовтня 1946 р. розпочався новий театральний сезон. Проте мистецька ситуація змінилася, владні структури ставили вже значно жорсткіші ідеологічні рамки діяльності театральних колективів. У постанові ЦК КП(б)У “Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення” піддавались критиці репертуари майже всіх театрів, зокрема, наголошувалося, що “репертуаром визначається ідейно-політичне обличчя театрів і ступінь їх участі в комуністичному вихованні народу” [40]. Категоричні висловлювання лунали, головню, на адресу класичних творів, які, на думку влади, “зображують життя неправильно і фальшиво, прикрашають минуле в ідилічні тони, проповідують віджилі ідеї та відсталі погляди, які кличуть глядача не вперед, а назад. Це особливо стосується п'єс старого етнографічного

репертуару, більша частина яких здатна виховувати глядача лише в дусі національної обмеженості і відриву від актуальних питань сучасності” [41]. Так, відразу до числа “шкідливих” п'єс потрапляли твори М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого та ін. За логікою цієї постанови до репертуару театру мали належати насамперед спектаклі за творами сучасних драматургів. На зібранні театральних працівників, драматургів і критиків Львова, де обговорювалася постановка, особливий критичний наголос був зроблений на діяльності ТЮГу, який ніби-то забув про своє основне завдання: “У театру юного глядача імені Горького – специфічне завдання. Своїми виставами він повинен виховувати наших дітей, учнів у дусі любові і відданості до соціалістичної Батьківщини, до партії Леніна-Сталіна. Проте, театр імені Горького цікавиться більше п'єсами для дорослих, забуваючи про своє основне призначення” [42].

Звичайно, з виходом цієї постанови кожен з театрів мав ретельно переглянути репертуар та внести відповідні зміни, при цьому визнаючи свої “помилки” у формуванні репертуарної політики. Змушений був дослухатися до цього і В. Скляренко, який в інтерв'ю для газети “Вільна Україна” підкреслив, що “в цьому сезоні колектив нашого театру має всі можливості побудувати свою роботу так, щоб успішно виконувати своє почесне і благородне завдання по комуністичному вихованню нашого молодого покоління. [...] В цьому сезоні наш репертуар складається з п'єс про Вітчизняну війну, дружбу народів СРСР, гідність радянської людини” [43]. Тому в сезоні 1946–1947 р. глядачам, здавалось би, не варто було очікувати постанов за класичними творами, які з особливим пієтетом здійснював В. Скляренко. І все ж, мистецький керівник обережно заявляв про заплановану виставу “Торе з розуму” О. Грибоедова, відразу виправдовуючи такий вибір – “п'єса, пов'язана з програмним навчанням у школі” [44].

Враховуючи умови партійної постанови, театр був змушений розпочати сезон спектаклем “Син полку” (режисер І. Гріншпун) за твором лавреата Сталінської премії В. Катаєва. П'єса розкривала драматичні події з життя дітей під час війни.

Наступна вистава – “Ластівка” за твором Л. Смілянського – продовжувала воєнну тематику на сцені ТЮГу. Читаючи рецензію Я. Галана, бачимо, що нетрадиційне режисерське рішення В. Скляренка не задовольняло львівського критика: “Відверто кажучи, в усьому цьому ми не впізнали вправної руки режисера В. Скляренка. Кому потрібне це безперервне скакання акторів по сцені? Що могло бути добрим у балеті, у драмі тільки смішить і нервує. Потім, це старосвітське судорожне хапання за всілякі театральні реквізити у найбільш драматичні хвилини. Невже режисер

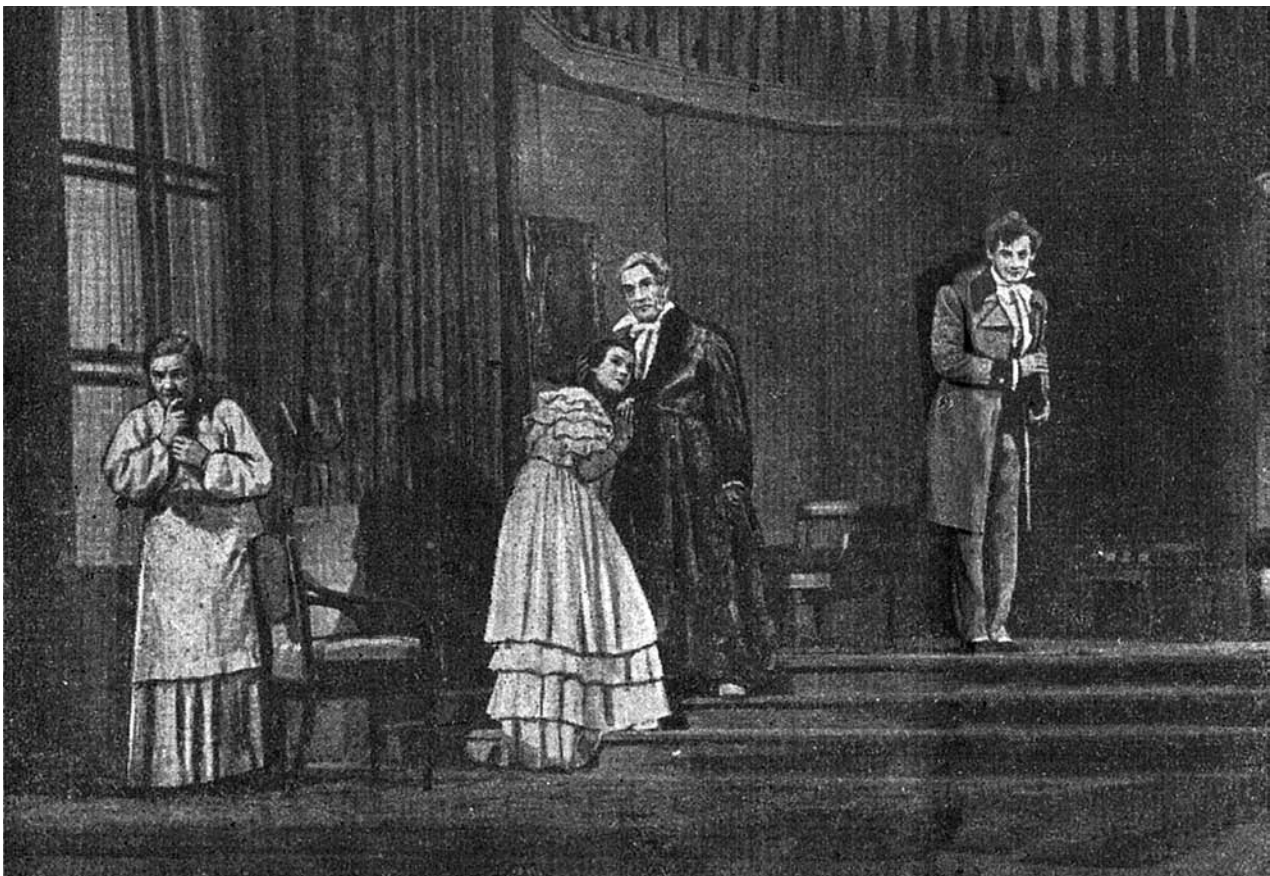
хотів, щоб актори його театру так невірно виражали свої переживання? Як міг допустити він кривляння акторів, щоб викликати сміх аудиторії? В. Островерхов у ролі німецького майора? Це щонайменше буфонада” [45]. Можна припустити, що В. Скляренко хотів використати нові засоби акторської виразності, які виявилися несумісними із радянською драматургією та критикою.

Театральний сезон 1946–1947 рр. ТЮГу став переломним для його художнього керівника. Складається враження, що В. Скляренко вичерпав себе як митець в театрі для дітей. Впливала на ситуацію і вищезгадана постановка ЦК КП(б)У “Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення”, яка значно звужувала і без того тісні рамки репертуару дитячого театру. Після появи – принаймні, з погляду критиків – не зовсім вдалої вистави “Ластівка”, більше тяжіючи до класичного репертуару, В. Скляренко почав паралельно працювати як постановник у Львівському академічному театрі опери та балету, а з наступного сезону перейшов туди на постійну роботу як художній керівник.

Однак, на правах запрошеного режисера В. Скляренко здійснює постанову “Горе з розуму” О. Грибоєдова (прем’єра 9 липня 1947), яка стала справжньою

сенсацією у Львові. Власне, ажіотаж навколо спектаклю насамперед створювався через те, що вперше на українській сцені було здійснено постанову цього класичного твору. Критики у своїх рецензіях неодноразово наголошували на цьому факті. Зокрема, Я. Галан писав: “Колективові Львівського театру ім. Горького належить від громадськості міста щира подяка: завдяки йому Львів уперше за час свого існування побачив на сцені “Лихо з розуму” О. Грибоєдова” [48]. Інший критик, Л. Кульков, підкреслював: “Безсмертний твір вперше звучить українською мовою в прекрасному перекладі М. Рильського, Д. Бобири і Є. Дроб’язка. Благородне завдання узяв на себе наш ТЮГ і добре впорався з ним, збагатив репертуар хорошим фундаментальним спектаклем” [49].

Маючи багатий досвід роботи з класичним репертуаром, режисер і в цій виставі здійснив образне перетворення, дещо відійшовши від традиційного реалістичного вирішення, за що йому пізніше дорікали. Критик Л. Кульков, аналізуючи виставу В. Скляренка, зазначав, що “робота В. М. Скляренка допомогла театру юного глядача створити хороший, в основному реалістичний спектакль, який по праву можна назвати кращим між інших прем’єр цього сезону театального Львова. Але він міг би стати ще кращим, якби поста-

Сцена з вистави “Горе з розуму” О. Грибоєдова. Режисер – Володимир Скляренко, художник – Федір Нірод. Львівський театр юного глядача ім. М. Горького, 1947 р. З архіву Першого українського театру для дітей та юнацтва.

новникові подекуди не зрадило відчуття художнього такту, відчуття реалізму. Йдеться про деякі формалістичні прийоми в оформленні і в мізансценах”[50]. Так званий формалізм, на думку Л. Кулькова, проявився у використанні режисером в двох діях обертового кола сценічного майданчика. Не влаштувала критика і вибудована мізансцена в третій дії (бал у Фамусова). Виявляється, В. Скляренко на авансцені розташовував акторів спиною до глядача, які “загороджують Чацького тоді, коли увага глядача має бути зосередженою саме на ньому” [51].

Над сценографією вистави “Горе з розуму” працював Ф. Нірод. На жаль, рецензенти майже не приділяють уваги оформленню, обходячись однією фразою: “Художник Ф. Ф. Нірод зумів так оформити постановку, що розширив маленьку сцену театру, дуже тісну для такого великого спектаклю (особливо це помітно в декораціях 3-ї дії)”[52].

На головну роль Чацького режисер призначив Я. Геляса. Актор “тонкими, чіткими штрихами малює образ Чацького [...] Уміле трактування постановника і талант актора допомогли створити яскравий образ. Геляс з великим пафосом читає свої викривальні монологи, тепло і проникливо проводить сцени з Софією. Особливо вдалились акторові фінальна сцена і завершальний монолог, прочитаний із справжнім блиском”, – вважає Л. Кульков [53]. Я. Галан прослідковує динаміку образу Я. Геляса: “На сцені з’являється Чацький у виконанні молодого талановитого актора львів’янина Я. Геляса. Більшість глядачів не читала й не бачила “Лиха з розуму”. Ці люди не знають іще Чацького, але вони з перших його слів, з першої широкої усмішки відчують, що перед ними інша, нова людина. [...] Чацький не полемізує вже, а обвинувачує: розпеченим словом шмагає тепер, як бичем. І ось актор перетворюється на трибуна. [...] Глядач бачить тепер перед собою лише Чацького, схвилюваного, пристрасного обличчя й суддю” [54].

Головну жіночу роль Софії виконувала Н. Титаренко. Колишню актрису театру “Березіль” рецензент Л. Кульков звинувачував у формалізмі: “Невдача спіткала театр в основній жіночій ролі – Софії. У виконанні заслуженої артистки УРСР Н. К. Титаренко Софія виглядає блідо, трафаретно, не вдалося артистці створити яскравий реалістичний образ” [55].

Продумано і талановито, на думку критиків, виконували ролі інші актори: М. Коган (Фамусов), О. Давиденко (Скалозуб), В. Матвєєв (Молчалин), П. Шаповалов (Загорецький), А. Бурштейн (Ліза), Ю. Заховай (Репетиллов) та ін.

Виставою “Горе з розуму” В. Скляренко завершив свою діяльність в ТЮГу 40-х рр. Режисер створив

монументальну поставу, на що вказувало і художнє оформлення, і акторські образи, і несподівані режисерські рішення.

Зі зміною художнього керівництва Театр юного глядача почав поступово здавати свої позиції. Відверто говорить про цю ситуацію художник Ф. Нірод: “Гірше було інше. В. Скляренко пішов з ТЮГу в Оперу. Хоч і говорять, що незамінних людей немає, проте ТЮГ відразу ж “зашкутильгав” (...). Запамяталася мені в зв’язку з цим зустріч з Ярославом Галаном на вулиці Львова. Проходячи повз театр, він перервав на півслові свою мову, кивнувши вбік ТЮГу: “Колишній Театр ім. Горького””[56].

Тож діяльність В. Скляренка в період 1941–1947 рр. була надзвичайно плідною. Як художній керівник, у складних умовах евакуації він забезпечив ритмічну роботу колективу, підготувавши дванадцять нових вистав. Саме завдяки йому театр, потрапивши в нове і вимогливе мистецьке середовище Львова, був високо оцінений сучасниками та продовжив у місті свою славу творчу історію.

1. Горбенко А. Харківський театр імені Т. Г. Шевченка / А. Горбенко. – К. : Мистецтво, 1979. – 200 с.

2. Черкашин Р. Ми – березильці: театральні спогоди-роздуми / Р. Черкашин, Ю. Фоміна. – К. : Акта, [2008]. – 347 с. : іл.

3. Єрмакова Н. Березильська культура : історія, досвід / Наталія Єрмакова ; Нац. акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучас. мистецтва. – К. : Фенікс, 2012. – 509, [2] с.

4. Станішевський Ю. Режисерські традиції Леся Курбаса в мистецьких пошуках його учнів у 40–60-і рр. ХХ ст. : режисура В.М. Скляренка в українському оперному театрі / Юрій Станішевський // Сучасне мистецтво: наук. зб. / Акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучасного мистецтва. – К., 2006. – Вип. 3. – С. 112–137.

5. Волков М. Режисерське мистецтво В. М. Скляренка в контексті історії української театральної культури 20–70-х років ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.01 / Михайло Волков // Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К., 2006. – 190 с.

6. Черкашин Р. Ми – березильці: театральні спогоди-роздуми / Р. Черкашин, Ю. Фоміна. – К.: Акта, [2008]. – С. 88.

7. Там само. – С. 91.

8. “Проба” в державному театрі для дітей / С. Г. // Харківський пролетар. – 1931. – 13 квіт.

9. Паспорт театру. – Машинопис, рукопис. – Архів театру. – С.2.

10. Балабанова Р. Горьківці в роки Вітчизняної війни / Р. Балабанова // Вільна Україна. – 1945. – 18 трав.
11. Нірод Ф. Спогади художника, або Записки щасливої людини / Федір Нірод ; [упоряд. Н. Михайлова, В. Томазова]. – К. : Либідь, 2003. – С. 56.
12. Історія українського мистецтва : у 5 т. Т. 5. Мистецтво ХХ ст. / НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник, наук. ред. Т. Кара-Васильєва. – К. : [б. в.], 2007. – С. 6.
13. Державний архів Львівської області. – Ф. Р-321. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 139.
14. Склярєнко В. Про роботу над постановкою “Тарас Шевченко” / Володимир Склярєнко // Театр ім. М. Горького : Відкриття ХХV ювілейного сезону (1920–1945). – Львів, 1945. – С. 7–9. – С. 8.
15. Конвісар В. “Тарас Шевченко”: прем’єра у Львівському театрі юного глядача ім. М. Горького / Володимир Конвісар // Вільна Україна. – 1945. – 23 трав.
16. Склярєнко В. Про роботу над постановкою “Тарас Шевченко” / Володимир Склярєнко // Театр ім. М. Горького : Відкриття ХХV ювілейного сезону (1920–1945). – Львів, 1945. – С. 7–9. – С. 8.
17. Стефанчук Ю. Художнє оформлення вистави / Юрій Стефанчук // Театр ім. Горького : Відкриття ХХV ювілейного сезону (1920–1945). – Львів, 1945. – С. 9–10. – С. 10.
18. Конвісар В. “Тарас Шевченко”: прем’єра у Львівському театрі юного глядача ім. М. Горького / Володимир Конвісар // Вільна Україна. – 1945. – 23 трав.
19. Штогарєнко А. Тема п’єси і музика / Андрій Штогарєнко // Театр ім. М. Горького: Відкриття ХХV ювілейного сезону (1920–1945). – Львів, 1945. – С. 10. – С. 10].
20. Конвісар В. “Тарас Шевченко”: прем’єра у Львівському театрі юного глядача ім. М. Горького / Володимир Конвісар // Вільна Україна. – 1945. – 23 трав.
21. Там само.
22. Там само.
23. Там само.
24. Там само.
25. Музей театрального, музичного та кіномистецтва України. – Інв. № 11057. Архів Львівського ТЮГу. Матеріали 25-річного ювілею. – 18 арк.
26. Пархоменко М. “Пошились у дурні”: Прем’єра в театрі юного глядача ім. М. Горького / М. Пархоменко // Вільна Україна. – 1945. – 1 лип.
27. Там само.
28. Там само.
29. Там само.
30. Там само.
31. Там само.
32. Державний архів Львівської області. – Ф. Р-321. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 139.
33. Театр юного глядача ім. М. Горького прибуває до Львова // Вільна Україна. – 1944. – 22 груд.
34. Склярєнко В. Перед відкриттям сезону в театрі юного глядача ім. Горького / В. Склярєнко // Вільна Україна. – 1945. – 19 жовт.
35. Там само.
36. Конвісар В. “Безталанна”: прем’єра в театрі ім. Горького / Вол. Конвісар // Вільна Україна. – 1946. – 23 берез.].
37. Каменкович З. “Таинственный огонек”: новая постановка театра имени М. Горького / Злата Каменкович // Львовская правда. – 1946. – 14 мая.
38. Державний архів Львівської області. – ф.- Р213. – о. №1. – спр. №7. – арк. 50.
39. Державний архів Львівської області. – Ф. Р-321. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 139.
40. Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення: з постанови ЦК КП(б)У // Вільна Україна. – 1946. – 16 жовт.
41. Там само.
42. Докорінно поліпшити роботу львівських театрів: на зборах театральних працівників, драматургів і критиків Львова // Вільна Україна. – 1946. – 5 жовт.
43. Склярєнко В. До відкриття сезону в театрі ім. Горького / В. Склярєнко // Вільна Україна. – 1946. – 26 жовт.].
44. Там само.
45. Галан Я. “Ластівка” / Ярослав Галан // Твори в 4 т. – К., 1978. – Т. 3 : Проза, публіцистика, літературна і театральна критика. – С. 536.
46. Дегтярьов П. Покоління нескорених : “Ластівка” на сцені театру ім. М. Горького / П. Дегтярьов, П. Інгульський // Вільна Україна. – 1947. – 15 січ.
47. Степанчикова Т. Театр мого дитинства / Тетяна Степанчикова // Просценіум. – 2005. – № 1-2. – С. 25–27. – С. 26.
48. Галан Я. В одному театрі / Ярослав Галан // Твори в 4 т. – К., 1978. – Т. 3 : Проза, публіцистика, літературна і театральна критика. – С. 547–550.
49. Кульков Л. “Горе от ума”: комедія А. С. Грибодова во Львовском театре юного зрителя: Постановка заслуженного деятеля искусств УССР В. М. Склярєнко, художник Ф. Ф. Нірод / Л. Кульков / Львовская правда. – 1947. – 26 окт.
50. Там само.
51. Там само.
52. Там само.
53. Там само.
54. Галан Я. В одному театрі / Ярослав Галан // Твори в 4 т. / Ярослав Галан. – К., 1978. – Т. 3 : Проза, публіцистика, літературна і театральна критика. – С. 547–550.
55. Кульков Л. “Горе от ума”: комедія А. С. Грибодова во Львовском театре юного зрителя: Постановка заслуженного деятеля искусств УССР В. М. Склярєнко, художник Ф. Ф. Нірод / Л. Кульков / Львовская правда. – 1947. – 26 окт.
56. Нірод Ф. Спогади художника, або Записки щасливої людини / Федір Нірод ; [упоряд. Н. Михайлова, В. Томазова]. – К. : Либідь, 2003. – 180 с. – С. 70.